

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

МЕЛЬНИК СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 342.95:342.726–053.2(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ОРГАНІЗАЦІЇ І ФУНКЦІОНУВАННЯ
СУБ'ЄКТІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ
У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України
Кагановська Тетяна Євгеніївна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри
державно-правових дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Рябченко Олена Петрівна,
Університет Державної фіскальної
служби України,
професор кафедри адміністративного права
і процесу та митної безпеки;

доктор юридичних наук, професор
Гуржій Тарас Олександрович,
Київський національний
торговельно-економічний університет,
завідувач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права;

доктор юридичних наук, професор
Юнін Олександр Сергійович,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
директор Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації.

Захист відбудеться «20» березня 2020 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «19» лютого 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Устименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку Української державності ефективне адміністрування національної безпеки і оборони України є пріоритетним напрямом державної політики. Конституція України покладає на Збройні Сили України та інші військові формування широкий спектр завдань із забезпечення оборони держави, усунення загроз і ризиків територіальної недоторканості і державному устрою. Відповідно, від ефективності організації та функціонування Збройних Сил України, органів державної безпеки, інституцій із забезпечення правопорядку та інших суб'єктів військового управління залежить і результативність адміністрування національної безпеки і оборони держави.

Функціонування суб'єктів військового управління залежить від низки різноманітних політико-правових, соціокультурних, економічних та інших чинників. Одним із найсуттєвіших з них є недосконалість адміністративно-правового забезпечення функціонування національної системи державного управління. На сьогодні адміністративно-правовий статус елементів військової організації держави регламентується багато у чому застарілими нормативними документами, відсутні уніфіковані вимоги до актів військового управління у сфері національної безпеки та оборони, запровадження стандартів НАТО у функціонування військової організації вимагає належного законодавчого забезпечення тощо.

Останнім часом в Україні розроблено і введено в дію значну кількість нових нормативно-правових актів різної юридичної сили, положення яких регламентують різні аспекти функціонування сектору безпеки і оборони. Доведено, що певне оновлення нормативної бази не вирішило остаточно проблематику належної організації та злагодженого функціонування суб'єктів військового управління у напрямі забезпечення національної безпеки та оборони нашої держави. Окрім суто практичних управлінсько-правових аспектів функціонування системи суб'єктів військового управління слід констатувати дефіцит наукових напрацювань, які б містили пропозиції щодо оптимізації організаційно-правових засад діяльності Збройних Сил України, Служби безпеки України, органів внутрішніх справ та інших військових формувань і правоохоронних інституцій, які сприяють зміцненню стану військової безпеки держави і правопорядку у суспільстві. Формування ґрунтовної доктринальної бази з пропозиціями щодо перегляду і удосконалення адміністративно-правових засад функціонування суб'єктів військового управління у напрямі забезпечення національної безпеки і оборони обумовлюється не лише потребами збагачення вітчизняної адміністративно-правової доктрини, а й практичними інтересами забезпечення національної безпеки та оборони.

Враховуючи викладене, слід констатувати, що для повного, всебічного та об'єктивного дослідження проблематики належної організації та функціонування суб'єктів військового управління у напрямі забезпечення національної безпеки і оборони України доцільно провести комплексне дослідження адміністративно-правових засад їх функціонування, виявити проблематику регуляторного потенціалу системи адміністративно-правової регламентації статусу суб'єктів військового управління, виробити пропозиції щодо оптимізації адміністративно-правового забезпечення діяльності системи військового управління у напрямі чіткої та

всебічної реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони України.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-правознавців. Зокрема, з метою формування власної наукової позиції використовувалися напрацювання таких науковців, як: О. С. Александров, В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, О. М. Бандурка, В. В. Богуцький, В. Д. Бакуменко, В. Ф. Баранівський, Л. Р. Біла, С. О. Галушко, Є. І. Григоренко, О. А. Делінський, С. Д. Білоцький, Л. І. Зіняк, О. Я. Зубов, Т. Є. Кагановська, С. В. Коркунов, М. І. Козюбра, Т. О. Карабін, О. В. Коломаєць, В. А. Ліпкан, Д. В. Лученко, О. Ю. Оболенський, І. О. Остапенко, С. П. Пасіка, О. С. Передерій, Е. А. Плешко, О. В. Петришин, Г. О. Пономаренко, А. Я. Петриченкова, С. Ю. Полякова, О. О. Резнікова, В. С. Ржевська, Б. М. Ринажевський, Д. В. Слинко, К. В. Тарасенко, М. М. Тищенко, В. Г. Фатхутдінов, В. В. Цветков, В. Ю. Цюкало, А. М. Шульга, І. В. Яковюк та ін.

Нормативною основою дисертаційного дослідження стали Конституція України, акти національного законодавства України з питань забезпечення національної безпеки та оборони України, Збройних Сил України та інших суб'єктів військового управління, акти двостороннього співробітництва України з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження обрано з урахуванням загальної мети реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», яку затверджено Указом Президента України № 5/215 від 12.01.2015 р. Дослідження виконувалося відповідно до планових тем юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та напрямів наукових досліджень кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на 2016–2019 роки «Реформування адміністративного права в умовах сучасних соціально-політичних трансформацій» (державний реєстраційний номер 0116U000915).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в узагальненні та визначенні особливостей адміністративно-правових засад організації і функціонування суб'єктів військового управління в Україні, формуванні науково обґрунтованих пропозицій оптимізації законодавчого забезпечення адміністрування діяльності суб'єктів військового управління з урахуванням сучасних викликів і потреб здійснення державної політики у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України.

Мета дослідження обумовила постановку таких основних задач:

- охарактеризувати військове управління як соціально-правове явище, обґрунтувати його сутність, принципи та функції;
- визначити роль органів публічної влади у системі адміністрування діяльності суб'єктів військового управління;
- висвітлити і узагальнити історико-правові аспекти формування системи суб'єктів військового управління на теренах України;
- запропонувати поняття і охарактеризувати систему суб'єктів військового управління як об'єкта адміністративно-правового регулювання;

- встановити особливості адміністративно-правового забезпечення функціонування системи суб'єктів військового управління України;
- встановити компетенцію суб'єктів військового управління України в секторі національної безпеки і забезпечення обороноздатності;
- проаналізувати сутність та визначити юридичні особливості актів військового управління;
- обґрунтувати основні організаційно-правові форми і розкрити принципи адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління в Україні;
- узагальнити зарубіжний досвід адміністрування діяльності суб'єктів військового управління в аспекті забезпечення національної безпеки і обороноздатності;
- з урахуванням політичних тенденцій зближення України з Північноатлантичним альянсом та європейською спільнотою, навести розгорнуту характеристику та виявити особливості співпраці суб'єктів військового управління України з НАТО та Європейським Союзом у контексті реформи системи забезпечення національної безпеки і оборони, що триває;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення системи адміністративно-правового регулювання з питань забезпечення суб'єктами військового управління національної безпеки та оборони України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі функціонування суб'єктів військового управління України як інституцій забезпечення національної безпеки та оборони держави.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади організації і функціонування суб'єктів військового управління у системі забезпечення національної безпеки та оборони України.

Методи дослідження. Методологія, яку було обрано для виконання дисертаційного дослідження, зумовлена специфікою поставленої мети і завдань дослідження. Для досягнення мети дисертаційної роботи та виконання поставлених завдань у дослідженні застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Зазначений вище підхід реалізовувався через застосування таких загальнонаукових методів як системно-структурний метод та метод сходження від абстрактного до конкретного. Вони стали дієвим інструментом при визначенні сутності військового управління як різновиду державного управління, аналізу сутності, принципів і функцій військового управління, системи суб'єктів військового управління (підрозділи 1.1, 1.2, 2.3, 3.3), а також з'ясуванні функціонального навантаження органів публічної влади у системі військового управління в межах реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки та оборони (підрозділи 1.3).

При проведенні дослідження також застосовувалися такі спеціальні методи дослідження як конкретно-історичний, формально-догматичний, порівняльно-правовий, метод класифікації, метод аналогії, логіко-юридичний і логіко-семантичний методи. Зокрема, завдяки застосуванню конкретно-історичного методу було з'ясовано і систематизовано історичні періоди формування та інституційного становлення суб'єктів військового управління на теренах сучасної України (підрозділ 2.1). Застосування формально-догматичного методу дозволило визначити

сучасний стан адміністративно-правового забезпечення функціонування системи суб'єктів військового управління України (підрозділ 2.3). Метод класифікації було використано у процесі аналізу різновидів компетенції суб'єктів військового управління, а також обґрунтування класифікації актів військового управління (підрозділи 3.1, 3.2).

Порівняльно-правовий метод став у нагоді при визначенні та порівняльному аналізі особливостей адміністрування суб'єктів військового управління у зарубіжних державах, а також співставленні особливостей їх адміністративно-правового статусу (підрозділ 4.1). Крім цього, за допомогою зазначеного методу було встановлено відмінності зарубіжних моделей застосування збройних сил для забезпечення національної безпеки та оборони.

Завдяки методу аналогії стало можливим виокремлення найбільш ефективних адміністративних напрямів співробітництва військової організації України з Північноатлантичним альянсом і Європейським Союзом, а також піддано аналізу основні нормативні конструкції, що регламентують таку взаємодію (підрозділ 4.2). Використання логіко-юридичного методу і методу прогнозування відкрило можливість визначити перспективи удосконалення національного законодавства України щодо забезпечення суб'єктами військового управління національної безпеки та оборони України та системно викласти конкретні пропозиції з удосконалення національного законодавства України (підрозділ 4.3).

Застосування логіко-семантичного методу дозволило сформулювати та ввести у науковий обіг авторські визначення понять «військове управління», «суб'єкти військового управління», «компетенція суб'єктів військового управління», «акти суб'єктів військового управління», «адміністративна взаємодія суб'єктів військового управління» тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень, в якому висвітлюються адміністративно-правові засади організації і функціонування суб'єктів військового управління у системі забезпечення національної безпеки та оборони України. У результаті виконання дисертаційного дослідження було сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що є новими для вітчизняної правової доктрини і правозастосовної практики. Зокрема:

уперше:

– розкрито особливості адміністративно-правового забезпечення організації й функціонування суб'єктів військового управління у сфері національної безпеки і оборони України (доведено, що адміністративно-правове забезпечення функціонування суб'єктів військового управління характеризується різним ступенем унормованості і нормативної конкретизації адміністративно-правового статусу суб'єктів військового управління, значна кількість адміністративно-правових норм, які регулюють забезпечення національної безпеки і оборони є застарілими, відсутні уніфіковані нормативні вимоги до актів військового управління);

– встановлено зміст адміністративно-правових засад забезпечення організації та функціонування системи суб'єктів військового управління в Україні (адміністративно-правові засади передбачають унормування адміністративно-правового статусу суб'єктів військового управління, регламентацію його елементів, врегулювання механізму практичної реалізації управлінського впливу суб'єктів

військового управління на соціальні процеси, забезпечення досягнення цілей, що стоять перед військовим управлінням, формалізацію відносин субординаційного підпорядкування між ланками системи військового управління. Оптимальність нормативного врегулювання у державі адміністративно-правових засад організації і функціонування системи суб'єктів військового управління є гарантією створення необхідних умов для реалізації органами військового управління, їх посадовими особами, командирами й начальниками всіх рівнів визначеної законодавством компетенції для здійснення поставлених перед ними цілей і завдань і виконання функцій у сфері забезпечення національної безпеки і оборони);

– на основі аналізу соціально-правової сутності військового управління як одного з найбільш соціально значущих напрямів державної діяльності, запропоновано наукову класифікацію правових принципів здійснення військового управління залежно від таких критеріїв як ступінь нормативної конкретизації принципів, відомча приналежність суб'єктів військового управління, сфера реалізації компетенції тощо;

– розкрито правову природу та визначено особливості правових актів військового управління. Доведено, що акти військового управління є правовою формою реалізації адміністративних повноважень суб'єктів військового управління у повсякденній діяльності за ординарних і екстремальних умов. Викладено особливості диференціації актів військового управління на письмові та усні, а також наведено відповідні юридичні критерії щодо їхнього розмежування. Охарактеризовано механізм реалізації актами військового управління регуляторного потенціалу і встановлено діалектичний зв'язок такої диференціації з практичними аспектами забезпечення законності у процесі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони;

– визначено юридичну специфіку правозастосовних та нормативно-правових актів військового управління, яка полягає у їх підзаконному характері, специфіці предметної реалізації, чіткості і конкретизації управлінського призначення, деталізації адміністративно-правового статусу суб'єктів військового управління та ін.;

– обґрунтовано та запропоновано ввести у науковий обіг авторський варіант системи критеріїв для класифікації компетенції суб'єктів військового управління (політико-правовий статус суб'єктів здійснення компетенції, субординаційний рівень здійснення управлінської компетенції у сфері забезпечення національної безпеки й обороноздатності, умови і режим функціонування суб'єктів військового управління, територіально-просторові межі здійснення компетенції військового управління, тривалість здійснення у часі, характер управлінських рішень, що приймаються суб'єктами військового управління, ступінь залучення громадськості та інститутів громадянського суспільства до здійснення компетенції);

– у контексті аналізу ефективності практичної реалізації адміністративно-правових засад забезпечення організації і функціонування суб'єктів військового управління у сфері національної безпеки і оборони запропоновано перелік і розкрито зміст основних форм адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління України: адміністрування міжвідомчої координації суб'єктів військового управління, відповідальних за виконання завдань забезпечення національної безпеки й оборони; забезпечення проведення спеціальних заходів за участю особового

складу Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів; адміністрування управління розвідувальною діяльністю; утворення постійних і тимчасових міжвідомчих органів військового управління; організація і проведення моніторингу функціонування органів забезпечення національної безпеки й обороноздатності; сприяння в налагодженні ефективного режиму адміністративної співпраці з міжнародними урядовими й неурядовими організаціями і державами;

– з урахуванням тенденцій реформування сектору безпеки і оборони України, а також, беручи до уваги взаємодію держави з Європейським Союзом і НАТО, обґрунтовано доцільність удосконалення адміністративно-правових засад забезпечення функціонування системи суб'єктів військового управління України з метою створення умов для поліпшення стану забезпечення національної безпеки й обороноздатності України (розширення переліку базових засад діяльності Збройних Сил України у напрямі активізації співпраці з НАТО і Європейським Союзом, збільшення адміністративних можливостей органів військового управління із забезпечення розвитку інтегративних зв'язків Збройних Сил України і Європейського Союзу, закріплення на законодавчому рівні особливого статусу актів військового управління Міністерства оборони України й Генерального штабу Збройних Сил України, розробка й затвердження на рівні рішення РНБО спеціального документа про засади адміністративного співробітництва суб'єктів військового управління різного підпорядкування у державі, оптимізація адміністративно-правового статусу керівників факультетів (військових навчальних підрозділів) вищих навчальних закладів у частині створення додаткових правових гарантій побудови ними військової кар'єри й подальшого проходження служби; запровадити нову модель підготовки військових юристів);

удосконалено:

– наукове розуміння соціально-правового змісту категорій «військове управління» і «суб'єкти військового управління» та їх співвідношення як напрями державної управлінської політики та інституцій з її практичного втілення у межах адміністративно-правового регулювання;

– доктринальні положення про історичні особливості та соціальні умови формування інституційної системи суб'єктів військового управління та адміністративно-правових засад її функціонування у новітній історії України (висвітлено проблематику розвитку системи суб'єктів військового управління після 1991 р.: жорстка внутрішня політична боротьба, дефіцит матеріальних ресурсів, латентні і відкриті прояви намагань сусідніх з Україною держав заволодіти частиною її території, зволікання з оновленням законодавчої бази та запровадженням новітніх стандартів організації і управління силовими структурами тощо);

– базу наукових знань про складність правової природи актів військового управління, яка полягає у тому, що такі акти є одночасно і формою практичного прояву правотворчих та правозастосовних повноважень суб'єктів військового управління України і адміністративно-правовою формою управлінського впливу на процеси забезпечення національної безпеки та оборони;

– наукові положення щодо сутності принципів адміністрування управлінської взаємодії суб'єктів забезпечення національної безпеки й обороноздатності та їх групування;

– пропозиції щодо оптимізації процесу імплементації у національне законодавство стандартів НАТО та Європейського Союзу в частині організації функціонування суб'єктів військового управління України при виконання завдань із забезпечення обороноздатності держави та усунення загроз національній безпеці і територіальній цілісності держави;

дістали подальшого розвитку:

– система наукових знань та уявлень про потенційні моделі організації адміністрування діяльності збройних сил у зарубіжних державах (держави ЄС, Азіатського регіону, Північної Америки);

– наукові положення про адміністрування недопущення корупційних ризиків і проявів у системі функціонування Збройних Сил України як головної складової системи суб'єктів військового управління;

– база наукових знань про роль і значення діяльності суб'єктів військового управління як інституцій забезпечення режиму законності, дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення дисертації становлять як науково-теоретичний інтерес для вчених, які у подальшому будуть досліджувати подібну або суміжну проблематику, так і сприятимуть органам і посадовим особам суб'єктів військового управління у процесі виконання завдань із забезпечення національної безпеки та оборони держави. Сформульовані положення, пропозиції та висновки можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для формування теоретичного підґрунтя подальших наукових досліджень аспектів організації і функціонування сектору безпеки і оборони України;

– правотворчості – як основа для реформування національного законодавства з питань функціонування суб'єктів військового управління, виконання ними завдань із забезпечення обороноздатності держави, захисту територіальної цілісності держави і державного устрою (результати дисертаційного дослідження буде застосовано Міністерством оборони України у процесі розробки нормативно-правових актів з питань оптимізації нормативного забезпечення адміністративних спроможностей суб'єктів військового управління Збройних Сил України в частині розвитку інтеграційних зв'язків Збройних Сил України зі структурами НАТО і Європейського Союзу, нормативного визначення вимог до змісту нормативних актів Міністерства оборони України й Генерального штабу Збройних Сил України (довідка Юридичного департаменту Міністерства оборони № 298/15 від 04.10.2019 р. про впровадження результатів дисертаційного дослідження). Також результати дослідження буде застосовано Міністерством соціальної політики України у процесі підготовки пропозицій щодо удосконалення законодавчих засад подальшого розвитку режиму адміністративного співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору і Європейського Союзу (лист Міністерства соціальної політики про впровадження результатів дисертаційного дослідження № 119 від 10.09.2019 р.);

– правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності суб'єктів військового управління і посадових осіб, до сфери компетенції яких входить забезпечення національної безпеки та оборони України;

– навчальному процесі – як ідейно-інформаційне підґрунтя для формування змістовного наповнення і викладання таких навчальних дисциплін як «Адміністративне право», «Організація військового управління в Україні», «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів військового управління» та спеціальних навчальних курсів з відповідної тематики.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації були представлені на конференціях національного та міжнародного рівнів: Міжнародній науково-практичній конференції «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, 27 жовтня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, 20 квітня 2018 р.), науково-практичній конференції «Сучасна міжнародна безпека: виклики глобалізації» (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, 29 березня 2018 р.), IV науково-практичній конференції «Сучасний рух науки» (Видавництво редакції Міжнародного електронного науково-практичного журналу «WayScience», м. Дніпро, 6–7 грудня 2018 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна юридична наука: проблеми доктринальної комунікації» (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, 19 квітня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, 17 травня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (ГО «Асоціація аспірантів-юристів», м. Харків, 19–20 липня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (ГО «Причорноморська фундація права, м. Одеса, 9–10 серпня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (ГО «Асоціація аспірантів-юристів», м. Харків, 20–21 вересня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», м. Львів, 20–21 вересня 2019 р.).

Зміст рукопису дисертаційного дослідження оприлюднено та обговорено на засіданні кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення і пропозиції дисертаційного дослідження викладені: в одній одноосібній монографії; двадцяти двох наукових статтях, з яких двадцять статей опубліковано у фахових виданнях України (дві з них опубліковано у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз), дві статті – у зарубіжних періодичних виданнях; десятих тезах доповідей на міжнародних та вітчизняних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 462 сторінки, з них основна частина викладена на 401 сторінці. Список використаних джерел нараховує 328 найменувань і викладений на 35 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зазначено її зв'язок з науковими програмами, планами та темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, висвітлено наукову новизну, подано відомості про апробацію та практичне значення одержаних результатів.

Розділ 1 «Військове управління в системі державного управління» містить три підрозділи і присвячений комплексному аналізу військового управління як специфічного різновиду державного управління.

У підрозділі 1.1 «Військове управління як вид державного управління» висвітлено основні наукові підходи до розуміння державного управління в цілому і військового управління зокрема. Акцентовано увагу на тому, що військове управління здебільшого розглядається у трьох контекстах: як управління особовим складом військовослужбовців; як управління бойовими засобами ураження (зброєю) у процесі виконання службових команд або сигналів; як командна діяльність уповноважених посадових осіб та органів (командири, начальники, штаби), що має на меті підтримку постійної бойової готовності військ, підготовку і реалізацію спеціальних операцій, здійснення бойових дій тощо.

На підставі аналізу доктринальних підходів, а також змісту чинного законодавства України у сфері національної безпеки і обороноздатності військове управління являє собою особливий, кризово-зорієнтований вид державного управління, що ґрунтується на проходженні військової служби, побудові кар'єри особами, які її проходять і реалізується суб'єктами військового управління в усіх сферах організації й функціонування сектору безпеки й оборони задля планомірної, регламентованої організації діяльності його елементів у напрямі забезпечення національної безпеки й оборони України. В адміністративно-управлінському сенсі військове управління проявляється у впливі суб'єкта військового управління на об'єкт (командир (начальник) виконує функції керівництва військовим колективом), здійснюється поза сферою впливу політичних сил, є сферою реалізації державної правової політики у секторі національної безпеки й оборони.

Зазначено, що завдяки існуванню системи військового управління забезпечується впорядкованість, стабільність і ефективність функціонування сектору безпеки й оборони держави, що дозволяє вирішувати масштабні завдання із забезпечення національної безпеки та підтримання високого рівня обороноздатності держави. Крім того, військове управління підпадає під регулятивний вплив доволі широкого переліку соціальних норм з явним домінуванням норм права. Серед останніх військово-управлінську діяльність відповідних суб'єктів унормовують норми конституційного, адміністративного, кримінального, екологічного та інших галузей права. Проте у найбільш концентрованому вигляді правовий вплив здійснюють саме норми адміністративного права.

Наголошено, що дієвість сучасної системи військового управління багато у чому залежить від успішності реформування Збройних Сил України та інших військових формувань, удосконалення правового статусу системи складових елементів сектору безпеки і оборони держави.

Підрозділ 1.2 «Сутність та принципи військового управління» присвячено викладенню основних аспектів, які розкривають призначення і принципи здійснення (реалізації) військового управління.

Обґрунтовано, що сутність військового управління може мати значну кількість виразів: правовий вираз (виконання передбачених завдань із забезпечення цілей функціонування сектору безпеки і оборони держави), соціологічний, психологічний, інформаційний. Саме тому виокремлення сутнісних рис і принципів здійснення військового управління дозволяє пізнати його сутність. Наголошено на тому, що військовому управлінню як складовій частині державного управління, притаманні деякі сутнісні особливості порівняно з управлінням, що реалізується в інших сферах публічного буття. Зокрема, в межах військового управління відбувається збирання, використання й обмін відповідної управлінської інформації, вироблення специфічної військово-управлінської культури. Крім цього, військове управління за своєю соціальною сутністю є складною і багатоступеневою соціотехнічною системою, яка задля досягнення цілей свого функціонування потенційно здатна поєднано застосовувати людські ресурси і техніку.

Розкрито, що здійснення військового управління базується на основі загальних і спеціальних принципів державного управління. До загальних віднесено принципи верховенства права, законності, об'єктивності, системності, повноти, комплексності, ініціативності і гласності. До спеціальних – принцип централізації, єдиноначальності, обов'язковості військової дисципліни оборонної достатності, принципи мобілізаційної підготовки та мобілізації (централізоване керівництво, завчасність, плановість, комплексність і погодженість, персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки й мобілізації, додержання прав підприємств, установ, організацій і громадян, гарантована достатність, наукова обґрунтованість, фінансова забезпеченість), принципи роботи з інформацією у сфері військового управління, принцип стабільності, принцип оптимізації, принцип структуризації військового управління.

Наведено розгорнуту характеристику всіх зазначених принципів й запропоновано розширене доктринальне обґрунтування їх сутності. Зокрема, автором доведено, що принцип обов'язковості військової дисципліни є одним із найважливіших в аспекті здійснення військового управління. Зазначено, що у відповідності до вимог чинного законодавства (Дисциплінарного статуту Збройних Сил України) забезпечення військової дисципліни передбачає бездоганне і неухильне додержання усіма військовослужбовцями порядку і правил, установлених військовими статутами й іншим законодавством України.

Також запропоновано авторський варіант розкриття змісту принципу оборонної достатності. Під оборонною достатністю запропоновано розуміти спеціальні можливості та стан Збройних Сил України, що дозволяє оперативно відвернути потенційну збройну агресію, але при цьому не здійснювати масштабні наступальні дії. Висвітлено, що основним критерієм оборонної достатності є співвідношення збройних сил держави, яке надає можливості забезпечити необхідним чином військову безпеку переважно оборонними засобами. Відповідно, втілення принципу оборонної достатності пов'язане з рівнем воєнної безпеки держави, стан якої досягається координацією і спрямованістю зусиль як у військовій, так і в невійськовій сфері.

У свою чергу, спеціальний принцип структурованості військового управління передбачає досягнення керованості підлеглими підрозділами, здатність реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, спроможність здійснювати свою перебудову відповідно до змін обстановки, зберігаючи при цьому своє призначення.

У підрозділі 1.3 «Місце і роль органів публічної влади у системі суб'єктів військового управління» розкрито значення та висвітлено функціональне навантаження органів публічної влади у системі суб'єктів військового управління.

На основі аналізу змісту актів чинного законодавства України сформульовано основні напрями функціонування у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України таких владних інституцій як Президент України (є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України і очолює систему військового управління як головна інституція координації процесів у сфері національної безпеки і оборони), Верховна Рада України (парламент не є органом військового управління, але має суттєві повноваження щодо всебічного законодавчого забезпечення національної безпеки і оборони), Кабінет Міністрів України. Зазначено, що кожен з перелічених органів виконує певне функціональне навантаження у напрямі забезпечення національної безпеки і оборони України.

Президент України несе політичну відповідальність перед народом України за результати управлінської діяльності у секторі безпеки і оборони держави як Глава держави. Президент України відповідає за готовність системи суб'єктів військового управління до виконання завдань із забезпечення національної безпеки і оборони, а також здійснює загальну координацію їх діяльністю.

Верховна Рада у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України виконує функцію нормативного забезпечення функціонування всього мілітарного блоку держави, а також визначає чисельність Збройних Сил України й інших військових формувань, визначає розмір бюджетних асигнувань на потреби діяльності відповідних інституцій.

Кабінет Міністрів України виконує найбільш важливу роль у державі в частині виконання завдань щодо організаційно-господарського забезпечення оборони держави, захисту суверенітету, проведення мобілізаційної роботи. Також Кабінет Міністрів здійснює запровадження організаційних і нормотворчих заходів задля впорядкування військового управління.

Окрім вищих органів публічної влади, підкреслено роль і значення Міністерства оборони України, яке здійснює планове й оперативно-тактичне управління Збройними Силами України як центральним елементом сектору безпеки і оборони держави. Окремо відзначено координаційну функцію Державної прикордонної служби України, яка координує діяльність усіх військових формувань у процесі забезпечення захисту і недоторканості державного кордону.

Розділ 2 «Система суб'єктів військового управління України як об'єкт адміністративно-правового регулювання» присвячено науковому аналізу особливостей правового статусу органів й інституцій, що забезпечують національну безпеку і оборону держави.

У підрозділі 2.1 «Історичні аспекти формування системи суб'єктів військового управління на теренах України» розкрито найважливіші історичні аспекти формування і налагодження діяльності суб'єктів військового управління на теренах України. Запропоновано хронологічні межі і періодизацію становлення системи

суб'єктів військового управління на теренах України у шість етапів: 1 етап – перші суб'єкти військового управління на теренах України від давніх часів до формування і розпаду Київської Русі (VI–IV тис. до н.е. – VII–XII ст. н.е.); 2 етап – організація суб'єктів військового управління у Галицько-Волинському королівстві (XI–XIII ст.); 3 етап – діяльність суб'єктів військового управління за умови перебування значної частини сучасної території України у складі Литовсько-руської держави та Польщі (XIII–XVI ст.); 4 етап – формування інституцій військового управління української козацької держави (XVIII ст.); 5 етап – військове будівництво в період активізації державотворчих процесів на території України на початку ХХ ст. (1917–1922 рр.); 6 етап – органи радянського військового управління на території України у період перебування держави у складі СРСР (1922–1991 рр.); 7 етап – Військова організація незалежної України (1991–2019 рр.). Визначено характерні риси функціонування системи органів безпеки і оборони у кожному із зазначених періодів.

Встановлено, що у період з 1991 по 2019 рр. в адміністративно-управлінському сенсі налагодження діяльності системи суб'єктів військового управління України відбувалося у складних умовах. Така ситуація була обумовлена кількома чинниками. Зокрема, законодавча база функціонування сектору безпеки і оборони характеризувалася тривалий час консервативністю і не відповідала вимогам часу. По-друге, починаючи з 1990-х рр. відносини з сусідніми державами у військово-політичному аспекті були складними і характеризувалися конфліктністю. По-третє, тривалі кризові явища в економіці обумовлювали хронічний дефіцит фінансових ресурсів на утримання силових структур. Також негативний вплив на систему військового управління справляли низькі темпи реформування Збройних Сил України, відтік кваліфікованих кадрів та інші чинники.

Акцентовано увагу на формуванні адміністративно-правових засад функціонування системи суб'єктів військового управління незалежної України. З'ясовано особливості практичної реалізації програмних документів у секторі національної безпеки, забезпечення обороноздатності та функціонування Збройних Сил України з 1991 р. і по теперішній час. Наголошено на тому, функціонування сучасної системи суб'єктів військового управління уособлює кращі історичні традиції розбудови військової організації на теренах України та спрямована на забезпечення цілісності і недоторканості державних кордонів, захисту національних інтересів українського народу від викликів і загроз сьогодення.

У межах підрозділу 2.2 «*Поняття і система суб'єктів військового управління*» розкрито структурно-функціональну побудову існуючої у державі системи суб'єктів військового управління.

Доведено позицію щодо діалектичного зв'язку рівня ефективності діяльності системи суб'єктів військового управління у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України і структурно-функціональної побудови відповідної системи органів. Так, якість організації та функціонування системи військового управління України є визначальною умовою розвитку й реформування Збройних Сил України та інших військових формувань, а також реалізації оборонної політики країни й забезпечення воєнної безпеки як найважливішого складника національної безпеки. Військове управління як специфічний вид державного управління реалізується за допомогою спеціального механізму, фундамент якого становить

розгалужена система його суб'єктів. Оптимальна організаційно-функціональна побудова системи суб'єктів військового управління у поєднанні з належним проходженням військової служби дозволяє відокремлювати військові формування від інших складників сектору безпеки й оборони держави.

Встановлено, що система суб'єктів військового управління є складним утворенням. В основу її побудови покладено Збройні Сили України та інші військові формування включаючи органи охорони громадського порядку. У чинних законодавчих актах визначення переліку суб'єктів військового управління не наводиться. Відповідно, виникає певна плутанина стосовно віднесення Генерального штабу Збройних Сил України як суб'єкта військового управління до органів військового управління або до військового командування. Така законодавча невизначеність сприяє певній плутанині при формуванні понятійно-категоріального апарату, що характеризує забезпечення національної безпеки і військового управління.

Підрозділ 2.3 «Адміністративно-правове забезпечення функціонування системи суб'єктів військового управління України» присвячено визначенню особливостей адміністративно-правового забезпечення функціонування системи суб'єктів військового управління.

Відзначено, що на сьогодні чітке адміністративно-правове забезпечення діяльності суб'єктів військового управління є однією із найважливіших передумов їх оптимальної організації й функціонування з огляду на важливість і значущість для суспільства. Аналіз чинного законодавства України дозволяє стверджувати, що адміністративно-правове забезпечення діяльності органів і суб'єктів військового управління спрямоване на унормування адміністративно-правового статусу суб'єктів військового управління, конструювання їх системи, врегулювання питань здійснення компетенції, забезпечення досягнення визначених законодавством цілей, формування режиму управлінської взаємодії між складниками військово-управлінської системи.

Вказано на те, що адміністративно-правове забезпечення функціонування суб'єктів військового управління має різнорівневу характеристику нормативної конкретизації адміністративно-правового статусу суб'єктів військового управління, а суттєва частина адміністративно-правових норм у цій сфері є такими, що не повною мірою відповідають умовам сьогодення.

Проведено аналіз системи адміністративно-правового забезпечення організації й функціонування суб'єктів військового управління, у межах якого з'ясовано, що вона є доволі розгалуженою. Акти чинного законодавства у різному обсязі закріплюють адміністративно-правовий статус суб'єктів військового управління. Через це, задля більш чіткого й послідовного аналізу адміністративно-правового забезпечення суб'єктів військового управління було здійснено спробу виокремити рівні регулювання: а) найвищий (конституційний); б) вищий, у межах якого регулювання здійснюється на рівні законів як актів, що мають вищу юридичну силу; в) підзаконний, за якого регламентація організації й функціонування цих суб'єктів має місце на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Третій рівень адміністративно-правового забезпечення системи суб'єктів військового управління представлено найбільшою кількістю підзаконних нормативно-правових актів, що ухвалюються широким колом різних органів державної влади з метою деталізації й

розвитку положень відповідних законів. До таких віднесено укази Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройними Силами України, постанови Верховної Ради України, а також Кабінету Міністрів України як вищого органу в системі органів виконавчої влади (серед яких і Міністерство оборони України).

Акти, які належать до кожного з рівнів містять адміністративно-правові норми, які регламентують широкий спектр діяльності суб'єктів військового управління: а) гарантування національної безпеки й оборони України, які визначають передусім ключові цілі й завдання, що стоять перед суб'єктами військового управління; б) організація й функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань; в) реформування Збройних Сил України та інших складників сектору безпеки й оборони України; комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань належною чисельністю й належно підготовленого особового складу; г) створення необхідних умов для проходження військової служби всіма категоріями військовослужбовців; д) гарантування законності, правопорядку й суворості військової дисципліни в системі військового управління; е) організація проведення мобілізаційної підготовки й мобілізації; є) реалізація особливих правових режимів, у першу чергу таких, як правовий режим воєнного стану і правовий режим надзвичайного стану та ін.

З'ясовано, що однією з найсуттєвіших гарантій створення необхідних умов для реалізації суб'єктами військового управління визначеної законодавством компетенції для здійснення поставлених перед ними цілей і завдань і виконання функцій у сфері забезпечення національної безпеки і оборони виступає оптимальний рівень нормативного врегулювання у державі адміністративно-правових засад організації і функціонування системи таких суб'єктів.

У Розділі 3 «Адміністративно-правовий вплив системи суб'єктів військового управління у сфері забезпечення національної безпеки і обороноздатності» викладено розгорнуто характеристику потенціалу владно-адміністративного впливу суб'єктів військового управління на сферу забезпечення національної безпеки і обороноздатності.

У підрозділі 3.1 «Компетенція суб'єктів військового управління в секторі національної безпеки і забезпечення обороноздатності» наведено розгорнуто характеристику компетенції системи суб'єктів військового управління. Запропоновано авторський варіант розуміння категорії «компетенція суб'єктів військового управління у сфері забезпечення національної безпеки й обороноздатності держави» як системи передбачених нормативно-правовими актами владних повноважень, якими держава наділяє таких суб'єктів для виконання передбачених законодавством функцій. Компетенція включає в себе значний спектр діяльності, що має на меті убезпечити державу й суспільство від внутрішніх і зовнішніх загроз військового, військово-політичного, військово-економічного характеру, захистити інфраструктуру життєдіяльності соціуму й функціонування владних інституцій від імовірної небезпеки. Основними структурними компонентами компетенції суб'єктів військового управління в секторі національної безпеки й забезпечення обороноздатності є предмет відання й повноваження.

Запропоновано класифікацію компетенції суб'єктів військового управління у сфері забезпечення національної безпеки й обороноздатності залежно від таких

критеріїв: а) залежно від політико-правового статусу суб'єктів її здійснення варто виокремлювати компетенцію: органів формування державної політики, органів, що координують її реалізацію й органів, що реалізують державну політику; б) залежно від субординаційного рівня здійснення управлінської компетенції у сфері забезпечення національної безпеки й обороноздатності виокремлюється компетенція: на вищому управлінському рівні, на середньому управлінському рівні й на нижчому рівні; в) залежно від умов і режиму функціонування суб'єктів її здійснення компетенція реалізується: за ординарних умов, а також за умов підвищеної загрози національній безпеці й обороноздатності; г) залежно від територіально-просторових меж її здійснення суб'єктами військового управління виокремлюється компетенція: загальна – Президента України як Верховного Головнокомандувача; здійснювана на локальному рівні; здійснювана у зоні проведення операції Об'єднаних Сил; місцевого рівня; управлінська компетенція за межами України; д) залежно від тривалості у часі компетенція поділяється на постійну й часткову; е) залежно від характеру управлінських рішень, що приймаються суб'єктами військового управління вирізняється компетенція, здійснювана у формі прийняття: загальних управлінських рішень і спеціальних управлінських рішень; є) залежно від залучення громадськості та інститутів громадянського суспільства існує компетенція: яка реалізується суб'єктами військового управління без взаємодії з інститутами громадянського суспільства і яка здійснюється за умови співпраці з громадськістю й інститутами громадянського суспільства.

Наведено аналіз компетенції у сфері національної безпеки і забезпечення обороноздатності Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради національної безпеки і оборони України, Міністерства оборони, Генерального Штабу Збройних Сил України, Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України, Операції об'єднаних сил, військових комісаріатів, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Державної міграційної служби України, Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Управління державної охорони.

У підрозділі 3.2 «Акти суб'єктів військового управління: поняття, особливості й види» підкреслено важливість ролі актів військового управління для забезпечення національної безпеки і обороноздатності держави. Акти військового управління запропоновано розуміти як особливий вид актів-документів, які видаються з дотриманням відповідної процедури суб'єктами військового управління в межах їх компетенції і спрямовані на розвиток положень чинного законодавства з метою встановлення, зміни чи скасування (припинення) норм права або правовідносин у сфері національної безпеки й оборони держави і які є обов'язковими для реалізації всіма суб'єктами, на яких вони розраховані.

Посередництвом актів військового управління здійснюється урегулювання широкого спектру різнопланових завдань, які потребують оперативного вирішення різними силами і засобами різних відомств, які виконують завдання у сфері забезпечення національної безпеки і оборони. При визначенні особливостей правових актів військового управління, вказується на те, що вони виступають

правовою формою реалізації адміністративних повноважень суб'єктів військового управління у повсякденній діяльності за ординарних і екстремальних умов.

Акти військового запропоновано класифікувати на ті, що виникають у процесі реалізації правотворчих повноважень (нормативно-правові акти), і ті, що виникають у процесі реалізації компетенції з управління військовими силами й засобами (правозастосовні). Нормативно-правові акти військового управління є специфічним засобом регулювання відносин у сфері оборони й національної безпеки, завдяки яким суб'єкти цього управління транслюють волю держави (правову політику) щодо питань національної безпеки й оборони України. Зазначений різновид актів військового управління є підзаконними за своєю природою і створюють, змінюють або скасовують правові норми з метою впорядкування суспільних відносин у зазначеній царині, причому здійснюють це відповідно до чіткої правової форми. Нормативно-правовим актам військового управління властиво більш детальне, конкретне і специфічне регламентування, в межах якого може використовуватися більше спеціальної термінології, чіткіше прописуватися адміністративно-правовий статус тих чи інших суб'єктів військового управління, детальніше вказуватися на застосування певних правил і процедур тощо.

У свою чергу, більшість правозастосовних актів військового управління, які забезпечують поточний управлінський процес, є усними або конклюдентними. Коли йдеться про послідовне вчинення численних дій, які мають суттєве юридичне значення, акти військового управління видаються в письмовій формі як письмові документи, а в деяких випадках вони можуть видаватися і в електронній формі.

Доведено, що регуляторна дія актів військового управління упорядковує управлінський вплив суб'єктів військового управління на об'єкт і структурує зв'язки між ними. Це дозволяє не лише суб'єктам військового управління впливати на об'єкт, але й через зворотний зв'язок сприяє узгодженню управління між військовими підрозділами і керівниками, усуває неузгодженості між управлінськими командами, які видаються різними за ієрархічним рівнем суб'єктами, сприяє забезпеченню законності у діяльності всіх ланок військової організації.

У підрозділі 3.3 «Адміністрування управлінської взаємодії суб'єктів військового управління» викладено проблематику адміністрування взаємодії значної кількості суб'єктів військового управління України. Адміністрування взаємодії розглядається як головний чинник результативності в реалізації компетенції суб'єктів військового управління. Запропоновано основними різновидами такого адміністрування визначити такі: адміністрування міжвідомчої координації суб'єктів військового управління, відповідальних за виконання завдань забезпечення національної безпеки й оборони; забезпечення проведення спеціальних, потенційно небезпечних для цивільного населення заходів за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів; адміністрування управління розвідувальною діяльністю, утворення постійних і тимчасових міжвідомчих органів військового управління, організація і проведення моніторингу функціонування органів забезпечення національної безпеки й обороноздатності; сприяння в налагодженні ефективного режиму співпраці з міжнародними урядовими й неурядовими організаціями, державами, які є партнерами у вирішенні регіональних і

субрегіональних безпекових загроз, з військово-політичними блоками, міжнародними антикорупційними організаціями.

Доводиться авторська позиція про те, що основною формою адміністрування є координація діяльності спеціальних органів державної безпеки й забезпечення обороноздатності як безперервна, складна й багатопланова діяльність, що має на меті забезпечення узгодженості дій складових елементів сектору безпеки й оборони, збереження, підтримку й удосконалення форм і методів роботи їх підрозділів для усунення потенційних або очевидних загроз і чинників національній безпеці й оборонному потенціалу. Викладено авторську систему принципів адміністрування управлінської взаємодії суб'єктів забезпечення національної безпеки й обороноздатності. Зокрема, запропоновано виокремлювати такі принципи: принцип об'єднаного керівництва силами забезпечення національної безпеки й обороноздатності; принцип оперативності; принцип політичної відповідальності перед суспільством за результати діяльності із забезпечення національної безпеки й обороноздатності; принцип планування забезпечення обороноздатності й забезпечення національної безпеки держави; принцип обов'язкового оцінювання безпекового середовища; принцип військово-технічного й фінансового забезпечення взаємодії; принцип урахування стандартів НАТО із забезпечення обороноздатності держави; прогнозування ймовірних негативних наслідків взаємодії; принцип розподілу відповідальності за організацію планування взаємодії суб'єктів забезпечення безпеки й обороноздатності; принцип використання допомоги зарубіжних партнерів і врахування зарубіжного досвіду; принцип належного юридичного забезпечення взаємодії; недопущення корупційних ризиків у процесі взаємодії.

Розділ 4 «Удосконалення адміністративно-правових засад організації та функціонування суб'єктів військового управління у контексті реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки та оборони» містить наукову інформацію про основні перспективні напрями оптимізації існуючих адміністративно-правових засад організації та функціонування суб'єктів військового управління України.

У підрозділі 4.1 «Зарубіжний досвід функціонування суб'єктів військового управління в аспекті забезпечення національної безпеки і обороноздатності» проаналізовано зарубіжну практику реалізації компетенції і організації управління суб'єктами забезпечення державної (національної) безпеки і оборони.

Встановлено, що модель адміністрування діяльності суб'єктів військового управління у зарубіжних державах характеризується національними особливостями і своєрідністю. Притаманні їй риси зумовлені історичними умовами розвитку державності, відмінністю обсягів нормативної бази функціонування, специфікою підпорядкування. Також особливості національних систем військового управління залежать від соціокультурних традицій, форми державного правління, політичних й економічних аспектів державотворення, характеру зовнішніх відносин з іншими державами тощо.

За результатами системного дослідження досвіду адміністрування діяльності суб'єктів військового управління в державах ЄС (Польщі, Чехії, Франції, ФРН, Італії, Великій Британії) викладено висновок про наявність деяких спільних рис організаційно-правової моделі їх функціонування, а саме: а) зазначені суб'єкти

представлені здебільшого структурними одиницями збройних сил, які перебувають в оперативному підпорядкуванні міністерства оборони під загальною управлінською юрисдикцією глави держави; б) система суб'єктів військового управління європейських держав має схожі цілі й завдання діяльності, зумовлені членством у НАТО і спільним політико-територіальним простором об'єднаної Європи; в) у державах ЄС однією з функцій цих суб'єктів є організація розвідувальної діяльності як органами, підпорядкованими міністерству оборони, так й інституційно самостійними відомствами спеціального призначення; г) суб'єкти військового управління часто уповноважені на виконання одночасно як військово-оборонних, так і поліцейських функцій (приміром, жандармерія – у Франції).

Встановлено, що адміністративно-правова специфіка функціонування суб'єктів військового управління деяких інших розвинених демократичних держав світу характеризується офіційними союзницькими позиціями й координацією дій з іншими державами світу у процесі розробки заходів забезпечення національної безпеки. Прикладом є Канада і Ізраїль, які організують забезпечення власної національної безпеки в чіткій координації з оборонним відомством США і офіційно спираються на можливість застосування військово-технічної допомоги Пентагону у випадку виникнення відповідної потреби. Крім цього, збройні сили США офіційно виступають основою системи військового управління Японії, яка формально не має національних збройних сил, а завдання щодо забезпечення територіальної цілісності й недоторканості цієї держави покладається на американську армію.

У підрозділі 4.2 *«Співпраця суб'єктів військового управління України з Північноатлантичним альянсом та Європейським Союзом як чинник реформування системи забезпечення національної безпеки і оборони»* викладено основні напрями удосконалення системи публічного адміністрування суб'єктів військового управління з урахуванням тенденцій політико-правового зближення України з НАТО і Європейським Союзом.

Зазначено, що з урахуванням геополітичного становища України зміцнення суб'єктів військового управління можливе за умови налагодження відносин тісного стратегічного партнерства з НАТО і Європейським Союзом. Співпраця з цими організаціями розглядається як гарантія військово-політичної безпеки України як європейської держави, запорука успішності модернізації країни, ефективності процесу внутрішньодержавних перетворень у контексті імплементації найдосконаліших у світі засад розвитку політико-правової системи, державного управління, системи національної безпеки й оборони тощо.

Встановлено, що реформування Збройних Сил України та інших суб'єктів військового управління, які входять у сектор безпеки й оборони, здійснюється за активного сприяння НАТО у 13 магістральних напрямках, визначених Пакетом комплексної допомоги, який було прийнято за результатами роботи саміту НАТО у Варшаві (2016 р.). Найбільш важливим і одночасно найскладнішим завданням реформування Збройних Сил України є перехід на стандарти НАТО (STANAG – від англ. Standardization Agreement), впровадження яких у практику вимагає комплексного перегляду всієї інфраструктури вітчизняного ВПК та функціонування системи Збройних Сил України. Упровадження STANAG має відбуватися задля досягнення 5-ти стратегічних цілей: а) створення об'єднаної системи керівництва силами української оборони, б) налагодження ефективної політики планування й

застосування суб'єктами військового управління наявних ресурсів, в) посилення боєздатності частин і з'єднань у відповідності до кращих світових стандартів, г) створення об'єднаної з НАТО системи логістики, д) удосконалення системи військового медичного забезпечення.

Доведено, що у межах активізації співпраці з ЄС на виконання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС (2014 р.) Україні належить здійснити низку перетворень, що реалізуються в системі функціонування суб'єктів військового управління. Зокрема, це стосується формування спільної політики України і ЄС зі сприяння міжнародній стабільності й безпеці, спільного вирішення питань щодо недопущення збройних конфліктів та антикризового управління, забезпечення регіональної стабільності, організації роззброєння й заборони неправомірного поширення зброї, забезпечення безпеки на кордонах, протидії тероризму, корупції, транснаціональній організованій злочинності.

У межах підрозділу 4.3 «Напрями удосконалення національного законодавства України щодо забезпечення суб'єктами військового управління національної безпеки та оборони України» викладено конкретні пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства України в частині оптимізації адміністративно-правових засад функціонування системи суб'єктів військового управління. Зокрема запропоновано розширити перелік базових засад діяльності Збройних Сил у напрямі активізації співпраці з НАТО і ЄС шляхом доповнення Закону України «Про Збройні сили України» положенням, згідно з яким однією із засад діяльності Збройних Сил України є формування стійкого адміністративного режиму партнерського, стратегічного й оперативного-технічного співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору і Європейським Союзом. Також обґрунтовано доцільність оптимізувати обсяг повноважень органів військового управління у напрямі забезпечення розвитку інтегративних зв'язків Збройних Сил України і Європейського Союзу відповідно до положень Угоди про асоціацію. Задля унормування особливого статусу активів військового управління Міністерства оборони України й Генерального штабу Збройних Сил України запропоновано доповнити Закон України «Про Збройні Сили України» статтею 12-1 «Нормативно-правові акти Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України», у якій чітко передбачити предмет правового регулювання активів військового управління Міністерства оборони України й Генерального штабу Збройних Сил України).

Окрім наведеного обґрунтовано доцільність розроблення й затвердження на рівні рішення РНБО спеціального документа, положення якого слугували б оптимізації адміністративного співробітництва суб'єктів військового управління різного підпорядкування у державі. Таким документом може стати викладений проект «Положення про основи адміністративної взаємодії суб'єктів військового управління».

Задля удосконалення системи військової освіти запропоновано оптимізувати адміністративно-правовий статус керівників факультетів (військових навчальних підрозділів) вищих навчальних закладів у частині створення додаткових правових гарантій побудови ними військової кар'єри й подальшого проходження служби, а також запровадити нову модель підготовки військових юристів. Така модель має передбачати наскрізну програму їх професійної підготовки з терміном навчання

п'ять років у межах магістерського рівня вищої освіти і яка включає поєднання юридичного й військово-професійного компонентів. Для цього необхідно розширити положення проекту Закону України від 28 вересня 2017 р. за № 7147 «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» нормами про можливість здобуття ступеня магістра права на підставі повної загальної вищої освіти, отриманої у вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти України без попереднього одержання першого бакалаврського рівня вищої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі комплексного аналізу адміністративно-правових засад організації і функціонування суб'єктів військового управління в Україні сформовано систему науково-практичних пропозицій щодо оптимізації законодавчого забезпечення їх функціонування у сфері здійснення державної політики із забезпечення національної безпеки та оборони України. Основні результати дослідження знайшли відображення у таких висновках:

1. Як один із найбільш соціально значущих об'єктів адміністративно-правового регулювання в державі, військове управління повинно базуватися у відповідності до основоположних та специфічних принципів, стабільних та беззаперечних імперативних вимог. Такі принципи запропоновано поділити на: (а) за ступенем їх правової конкретизації – на загальні і специфічні; (б) за відомчою належністю суб'єктів військового управління – на принципи діяльності Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України тощо; (в) за сферою реалізації – на принципи військового управління у сфері комплектування Збройних Сил України, мобілізаційної підготовки й мобілізації, господарської діяльності у Збройних Силах України, забезпечення законності, правопорядку та військової дисципліни, соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей та ін. Принципи військового управління акумулюють у собі найважливіші правові ідеї та цінності, на яких базується державний устрій України.

2. Аналіз соціально-правової сутності, характерних ознак та функцій військового управління дозволяє констатувати, що воно є особливим, кризово орієнтованим видом державного управління, адміністративно-правове регулювання діяльності якого обумовлюється специфікою завдань військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, особливостями планомірного функціонування суб'єктів військового управління у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, чітко організованим адміністративним впливом на стан безпеки та обороноздатності держави.

3. Система військового управління як об'єкт адміністративно-правового регулювання характеризується спрямованістю на виконання широкого спектру законодавчо передбачених завдань із забезпечення національної безпеки і оборони України. Практично, такі завдання реалізуються цілою системою суб'єктів, які мають власний адміністративно-правовий статус, перебувають стосовно один одного у різноманітних відносинах координації і субординації за умови домінування субординаційних зв'язків. В основі адміністративно-правового регулювання системи суб'єктів військового управління є унормування діяльності Збройних Сил

України та інших військових формувань, особливості їх організації й функціонування, специфіка адміністративно-юрисдикційної діяльності. Відповідно до сучасної практики адміністративно-правового регулювання, найбільш щільно унормована діяльність управлінської ланки Збройних Сил України, яка складається з органів військового управління й військового командування. Поряд із цим, чинне законодавство не передбачає їх чіткого структурного розмежування, а лише наводить їх неповний, нечіткий перелік.

4. Інституції військового управління у межах території сучасної України почали формуватися ще у давні часи паралельно з утворенням ранніх форм державності. У зв'язку з цим запропоновано виокремлювати сім історичних етапів становлення системи суб'єктів військового управління на теренах України: розвиток первинних суб'єктів військового управління у процесі формування ранніх форм державності на теренах України (VIII ст. до н.е.–IX ст. н. е.), система військового управління Давньоруської держави (IX–XI ст.), організація суб'єктів військового управління у Галицько-Волинській державі (XI–XIII ст.); діяльність суб'єктів військового управління за умов перебування значної частини сучасної території України у складі Литовсько-руської держави та Речі Посполитої (XIII–XVI ст.), інституції військового управління української козацької держави (XVIII ст.), військове будівництво в період відродження державності України на початку ХХ ст. (1917–1922 рр.), органи радянського військового управління на території України у період перебування держави у складі СРСР (1922–1991 рр.), Військова організація незалежної України (1991–2019 рр.).

5. Сучасна національна система суб'єктів військового управління інституційно оформилася після проголошення Україною державної незалежності у 1991 р. Починаючи з цього періоду у державі було створено національні Збройні Сили, органи державної безпеки і прикордонного контролю, поліцію і Національну гвардію, налагоджено розвідувальну діяльність та вжито інших важливих заходів. У період з 1991 по 2019 рр. було створено базові адміністративно-правові засади функціонування суб'єктів військового управління та проведено роботу з організаційно-правового забезпечення їх функціонування у напрямі забезпечення ними національної безпеки та оборони України.

6. Функціонування системи суб'єктів військового управління передбачає виконання складних, комплексних, а у деяких випадках небезпечних з точки зору громадської безпеки завдань, у тому числі з використанням зброї, військової техніки тощо. У зв'язку з цим, їх діяльність повинна бути достатньою мірою формалізованою, а також належним чином регламентованою. Поряд із цим, реалізація військового управління передбачає низку неформальних складових свого прояву (позастатутні відносини особового складу, політична заангажованість деяких працівників, прояви корупції), деструктивний вплив яких на якість виконання завдань у сфері забезпечення національної безпеки і оборони передбачити неможливо і які підлягають усуненню шляхом застосування спеціальних адміністративно-юрисдикційних заходів. Беручи до уваги зазначене, адміністративно-правові засади забезпечення організації та функціонування суб'єктів військового управління є важливим чинником визначення ефективності їх функціонування.

7. Адміністративно-правові засади забезпечення організації та функціонування системи суб'єктів військового управління в Україні спрямовані на встановлення адміністративно-правового статусу суб'єктів такого управління, конструювання його системи, врегулювання питань його практичної реалізації як особливого виду державного управління, забезпечення досягнення цілей, що стоять перед військовим управлінням, формалізації та сталості відносин субординаційно підпорядкованими ланками. Адміністративно-правові засади організації і функціонування системи суб'єктів військового управління спрямовані на створення всіх необхідних умов для реалізації органами військового управління, різними їх посадовими особами, командирами й начальниками всіх рівнів визначеної законодавством компетенції для здійснення поставлених перед ними цілей і завдань і виконання функцій у сфері забезпечення національної безпеки і оборони.

8. Адміністративно-правове забезпечення організації й функціонування суб'єктів військового управління передбачає дію широкого спектру нормативних актів. Чіткий і послідовний її аналіз дозволяє виокремлювати в ній такі рівні: (а) найвищий – конституційний; (б) вищий, у межах якого регулювання здійснюється на рівні законів як актів, що мають вищу юридичну силу; (в) підзаконний, коли регламентація діяльності цих суб'єктів здійснюється за допомогою підзаконних нормативно-правових актів. Вказані нормативно-правові акти в комплексі передбачають унормування адміністративно-правового статусу суб'єктів військового управління, регламентацію його елементів, врегулювання механізму практичної реалізації управлінського впливу суб'єктів військового управління на соціальні процеси, забезпечення досягнення цілей, що стоять перед військовим управлінням, формалізацію відносин субординаційного підпорядкування між ланками системи військового управління.

9. Суб'єкти військового управління для успішного виконання завдань і функцій із забезпечення національної безпеки й оборони наділені чинним законодавством спеціальною компетенцією. Компетенцію суб'єктів військового управління запропоновано визначити як систему передбачених нормативно-правовими актами владних повноважень, якими держава наділяє таких суб'єктів для виконання передбачених законодавством функцій. Компетенція включає в себе значний спектр діяльності, що має на меті убезпечити державу й суспільство від внутрішніх і зовнішніх загроз військового, військово-політичного, військово-економічного характеру, захистити інфраструктуру життєдіяльності соціуму й функціонування владних інституцій від імовірної небезпеки. Основними складовими елементами компетенції суб'єктів військового управління в секторі національної безпеки й забезпечення обороноздатності є предмет відання й повноваження.

10. З огляду на різноманітність завдань і функцій, які виконують суб'єкти військового управління у процесі забезпечення національної безпеки й оборони, доцільним є формування критеріїв і проведення класифікації компетенції суб'єктів військового управління. Зокрема:

(а) залежно від політико-правового статусу суб'єктів її здійснення варто виокремлювати компетенцію: органів формування державної політики, органів, що координують її реалізацію й органів, що реалізують державну політику;

(б) залежно від субординаційного рівня здійснення управлінської компетенції у сфері забезпечення національної безпеки й обороноздатності виокремлюється

компетенція: на вищому управлінському рівні, на середньому управлінському рівні й на нижчому рівні;

(в) залежно від умов і режиму функціонування суб'єктів її здійснення компетенція реалізується: за ординарних умов, а також за умов підвищеної загрози національній безпеці й обороноздатності;

(г) залежно від територіально-просторових меж її здійснення суб'єктами військового управління виокремлюється компетенція: загальна – Президента України як Верховного Головнокомандувача; здійснювана на локальному рівні; здійснювана у зоні проведення операції Об'єднаних Сил; місцевого рівня; управлінська компетенція за межами України;

(д) залежно від тривалості у часі компетенція поділяється на постійну й часткову;

(е) залежно від характеру управлінських рішень, що приймаються суб'єктами військового управління вирізняється компетенція, здійснювана у формі прийняття: загальних управлінських рішень і спеціальних управлінських рішень;

(є) залежно від залучення громадськості та інститутів громадянського суспільства існує компетенція: яка реалізується суб'єктами військового управління без взаємодії з інститутами громадянського суспільства і яка здійснюється за умови співпраці з громадськістю й інститутами громадянського суспільства.

11. Реалізуючи компетенцію у сфері повсякденної та екстремальної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, суб'єкти військового управління здійснюють відповідний адміністративно-правовий вплив у межах сфери своєї відповідальності шляхом видання на підставі матеріальних та процесуальних правових норм спеціальних актів військового управління. При цьому слід ураховувати те, що суб'єкти військового управління можуть мати як нормотворчі, так і правозастосовні повноваження. З огляду на це, правові акти військового управління запропоновано класифікувати на нормативно-правові, що виникають у процесі реалізації правотворчих повноважень, і правозастосовні, що видаються у процесі здійснення повноважень і компетенції суб'єктами з управління військовими силами й засобами.

12. У процесі функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань переважна більшість суб'єктів військового управління видає правозастосовні акти військового управління. За своєю формою вони можуть бути усними, письмовими й конклюдентними, а також такими, що видаються в межах використання технічних засобів. Більшість із таких актів забезпечують поточний управлінський процес, особливо на рівні відділення, взводу, роти є усними або конклюдентними. Якщо йдеться про послідовне вчинення значного числа дій, або дій, які мають суттєве юридичне значення, акти військового управління видаються в письмовій формі (як письмові документи), а в деяких випадках у електронній формі і мають значення чітко встановленого юридичного факту, що породжує, змінює і припиняє відповідні правовідносини у межах системи військового управління.

13. Нормативно-правові акти військового управління – це специфічний засіб регулювання відносин у сфері оборони й національної безпеки. За допомогою цих актів суб'єкти військового управління транслиують волю держави (конкретний напрям правової політики) у сфері національної безпеки й оборони України на відповідні сфери свого управлінського впливу. Нормативно-правовими актами

створюються, змінюються чи скасовуються правові норми з метою впорядкування зазначених суспільних відносин згідно з чіткою правовою формою. У той же час, з огляду на імперативні вимоги Конституції України (стаття 92) вказаними нормативно-правовими актами не може бути урегульована ціла низка питань у сфері національної безпеки і оборони. Положеннями таких актів не можна змінювати правовий статус Збройних Сил України, інших військових формувань, здійснювати їх перепідпорядкування, зменшувати законодавчо встановлені стандарти соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, установлювати нові заходи дисциплінарної, адміністративної, матеріальної чи кримінальної відповідальності військовослужбовців тощо, з огляду на те, що ці питання повинні бути врегульовані виключно законами.

14. Специфіка нормативно-правових актів військового управління вказує на їхній підзаконний характер, що полягає в тому, що їх предметна спеціалізація полягає в регламентації окремих питань військового управління, спрямованих на деталізацію приписів законів, причому без підміни чи зміни їх змісту. У той же час цим актам властиве більш детальне й конкретне регулювання, у межах якого може використовуватися спеціальна термінологія, більш чітко прописуватись адміністративно-правовий статус тих чи інших суб'єктів військового управління, детальніше вказуватись на застосування тих чи інших адміністративних процедур та ін.

15. На сьогодні, з урахуванням ускладнення правничої термінології (повинна відбивати складні та специфічні процеси, що мають місце у межах організації військового управління, включаючи досягнення відповідних військових наук), має бути суттєве спрощення у формулюваннях правових приписів актів військового управління, відхід від складних юридичних термінів та правових конструкцій, наведення у самому тексті нормативно-правового акту прикладів того як потрібно чинити у тій чи іншій ситуації. Такий підхід є виправданим з огляду на те, що виконавцями приписів таких нормативно-правових актів є широке коло військовослужбовців, у тому числі й тих, що проходять військову службу і не завжди є обізнаними у правових питаннях. Також слід поєднати диспозитивний й імперативний адміністративно-правовий метод правового регулювання в актах військового управління за умови обов'язковості застосування до осіб, що не виконали відповідні приписи заходів юридичної відповідальності.

16. Окрім нормативних і правозастосовних актів військового управління, викоремлюються й інші різновиди: 1) за відомчою належністю – акти військового управління, що видаються суб'єктами військового управління, які функціонують у межах системи Збройних Сил України, інших військових формувань та органів, які є складниками сектору безпеки й оборони України; 2) за часом дії – акти військового управління постійної і тимчасової дії; 3) за суб'єктами військового управління – акти начальника Генерального штабу Збройних Сил України, командувачів видів військ Збройних Сил України, начальників штабів військ Збройних Сил України, командувачів військ оперативних командувань, начальників штабів військ оперативних командувань, командирів (начальників) територіальних (регіональних) управлінь військових формувань, утворених відповідно до законів України; 4) за типом субординації – такі, що реалізується в системі військового управління, а також ті, що реалізуються в межах лінійної, функціональної і змішаної

субординації; 5) за формою видання – правові акти письмові, усні, конклюдентні, передані за допомогою технічних засобів; 6) за колом осіб і масштабом дії – правові індивідуальні акти та правозастосовні акти, що стосуються широкого кола осіб.

17. Важливим чинником, який визначає результативність реалізації компетенції суб'єктами військового управління є адміністрування їх взаємодії і співробітництва на всіх рівнях. Основними адміністративно-правовими формами такого адміністрування запропоновано виокремлювати такі:

- адміністрування міжвідомчої координації суб'єктів військового управління, відповідальних за виконання завдань забезпечення національної безпеки й оборони;
- забезпечення проведення спеціальних потенційно небезпечних для цивільного населення заходів за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів;

- адміністрування управління розвідувальною діяльністю, утворення постійних і тимчасових міжвідомчих органів військового управління, організація і проведення моніторингу функціонування органів забезпечення національної безпеки й обороноздатності;

- сприяння в налагодженні ефективного режиму співпраці з міжнародними урядовими й неурядовими організаціями, державами, які є партнерами у вирішенні регіональних і субрегіональних безпекових загроз, з військово-політичними блоками, міжнародними антикорупційними організаціями.

18. Основною формою адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління держави є координація діяльності спеціальних органів державної безпеки й забезпечення обороноздатності. Координація становить собою безперервну, складну й багатопланову діяльність, що має на меті забезпечення узгодженості дій складових елементів сектору безпеки й оборони, збереження, підтримку й удосконалення форм і методів роботи їх підрозділів для усунення потенційних або явних загроз і чинників національній безпеці й оборонному потенціалу. Адміністрування міжвідомчої координації включає в себе створення: (а) умов для спільного планування діяльності, (б) організаційно-правових основ для розподілу функцій між органами й підрозділами сектору безпеки й оборони, (в) умов для оперативного керівництва (задля оперативного прийняття рішення, видання актів військового управління, ведення обліку, контролю й аналізу).

19. Базовими принципами адміністрування управлінської взаємодії суб'єктів забезпечення національної безпеки й обороноздатності пропонуємо вважати такі принципи: об'єднаного керівництва силами забезпечення національної безпеки й обороноздатності; оперативності; політичної відповідальності перед суспільством за результати діяльності із забезпечення національної безпеки й обороноздатності; планування забезпечення обороноздатності й забезпечення національної безпеки держави; обов'язкового оцінювання безпекового середовища; військово-технічного й фінансового забезпечення взаємодії; урахування стандартів НАТО із забезпечення обороноздатності держави; прогнозування ймовірних негативних наслідків взаємодії; розподілу відповідальності за організацію планування взаємодії суб'єктів забезпечення безпеки й обороноздатності; використання допомоги зарубіжних партнерів і врахування зарубіжного досвіду; належного юридичного забезпечення взаємодії; недопущення корупційних ризиків у процесі взаємодії.

20. Опрацювання досвіду організації суб'єктів військового управління в зарубіжних державах дозволяє констатувати, що забезпечення національної безпеки і оборони держави від зовнішніх військових загроз є основною метою адміністрування їх функціонування.

Системне дослідження досвіду адміністрування діяльності суб'єктів військового управління в державах ЄС (Польщі, Чехії, Франції, ФРН, Італії, Великій Британії) свідчить про наявність деяких спільних рис організаційно-правової моделі їх функціонування, а саме: (а) зазначені суб'єкти представлені здебільшого структурними одиницями збройних сил, які перебувають в оперативному підпорядкуванні міністерства оборони під загальною управлінською юрисдикцією глави держави; (б) система суб'єктів військового управління європейських держав має схожі цілі й завдання діяльності, зумовлені членством у НАТО і спільним політико-територіальним простором об'єднаної Європи; (в) у державах ЄС однією з функцій цих суб'єктів є організація розвідувальної діяльності як органами, підпорядкованими міністерству оборони, так і інституційно самостійними відомствами спеціального призначення; (г) суб'єкти військового управління часто уповноважені на виконання одночасно як військово-оборонних, так і поліцейських функцій (приміром, жандармерія – у Франції).

Адміністративно-правова специфіка функціонування суб'єктів військового управління деяких інших розвинених демократичних держав світу характеризується офіційними союзницькими позиціями й координацією дій з іншими державами світу у процесі розробки заходів забезпечення національної безпеки. Прикладом є Канада і Ізраїль, які організують забезпечення власної національної безпеки в чіткій координації з оборонним відомством США і офіційно спираються на можливість застосування військово-технічної допомоги Пентагону у разі виникнення відповідної потреби. Крім цього, збройні сили США офіційно виступають основою системи військового управління Японії, яка формально не має національних збройних сил, а завдання щодо забезпечення територіальної цілісності й недоторканості цієї держави покладається на американську армію.

21. З урахуванням змісту тенденцій глобалізації у сьогоdnішньому світі, а також, беручи до уваги геополітичне становище, стає очевидним, що зміцнення військового потенціалу України можливе за умови налагодження відносин тісного стратегічного партнерства з НАТО і Європейським Союзом. Співпраця із цими організаціями є не лише гарантією військово-політичної безпеки України як європейської держави, а й запорукою успішності модернізації країни. Удосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування суб'єктів військового управління України – головна умова підвищення ефективності їх функціонування. Основним вектором законодавчих нововведень є поглиблення інтеграції України до ЄС, розширення військового співробітництва з НАТО з метою вступу до організації в найближчій історичній перспективі.

22. Найбільш важливим і найскладнішим одночасно завданням з реформування системи забезпечення національної безпеки й оборони є перехід Збройних Сил України на стандарти НАТО (STANAG – від англ. Standardization Agreement). Їх впровадження вимагає комплексного перегляду всієї інфраструктури вітчизняного ВПК та ревізії адміністративно-правових засад функціонування системи Збройних Сил України. Сьогодні, для підготовки України до вступу в НАТО у

функціонування Збройних Сил слід впровадити 765 стандартів (нормативних документів) НАТО, які поступово перекладаються українською мовою з мови оригіналу і впроваджуються у практику національного військового управління.

23. Запропоновано удосконалити адміністративно-правові засади забезпечення функціонування системи суб'єктів військового управління України з метою створення умов для поліпшення стану забезпечення національної безпеки й обороноздатності України. Зокрема:

– обґрунтовано доцільність внесення змін до Закону України «Про Збройні Сили України» в частині розширення переліку базових засад діяльності Збройних Сил у напрямі активізації співпраці з НАТО і ЄС (доповнити статтю 11 зазначеного Закону положенням, згідно з яким однією із засад діяльності Збройних Сил України є формування стійкого адміністративного режиму партнерського, стратегічного й оперативного-технічного співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору і Європейським Союзом з питань забезпечення оборони й національної безпеки України);

– розширити на законодавчому рівні можливості органів військового управління із забезпечення розвитку інтегративних зв'язків Збройних Сил України і Європейського Союзу відповідно до положень Угоди про асоціацію (доповнити статтю 1 Закону України «Про Збройні Сили України» частиною 6, яка міститиме норми про можливості конкретних органів військового управління системи Збройних Сил у процесі виконання професійних функцій всіляко розвивати інтегративні зв'язки Збройних Сил України зі структурами Європейського Союзу з метою активізації співпраці й реформування сектору безпеки і оборони України);

– на законодавчому рівні передбачити особливий статус актів військового управління Міністерства оборони України й Генерального штабу Збройних Сил України (доповнити Закон України «Про Збройні Сили України» статтю 12-1 «Нормативно-правові акти Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України», у якій чітко передбачити предмет правового регулювання актів військового управління Міністерства оборони України й Генерального штабу Збройних Сил України);

– розробити й затвердити на рівні рішення РНБО спеціальний документ, положення якого слугували б оптимізації адміністративного співробітництва суб'єктів військового управління різного підпорядкування у державі. Таким документом може стати викладений проект «Положення про основи адміністративної взаємодії суб'єктів військового управління»;

– оптимізувати адміністративно-правовий статус керівників факультетів (військових навчальних підрозділів) вищих навчальних закладів в частині створення додаткових правових гарантій побудови ними військової кар'єри й подальшого проходження служби (доповнити ч. 5 ст. 35 Закону України «Про вищу освіту» положенням про те, що начальник військового навчального підрозділу вищого навчального закладу або факультету (відділення) вищого військового навчального закладу перебуває на посаді відповідно до умов контракту і проходить військову службу згідно із Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», за яким термін перебування його на посаді не є лімітованим);

– запровадити нову модель підготовки військових юристів, якою передбачається наскрізна програма їх професійної підготовки з терміном навчання

п'ять років у межах магістерського рівня вищої освіти і яка включає поєднання юридичного й військово-професійного компонентів. Для цього розширити положення проекту Закону України від 28 вересня 2017 р. за № 7147 «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» нормами про можливість здобуття ступеня магістра права на підставі повної загальної вищої освіти, отриманої у вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти України без попереднього одержання першого бакалаврського рівня вищої освіти.

24. Пропозиції з удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів військового управління мають на меті «осучаснення» чинного законодавства з огляду на реалії й тенденції розвитку геополітичного й безпекового середовища у східноєвропейському регіоні, створення організаційно-правових умов для практичного покращення регуляторної дії актів адміністративного управління Міністерства оборони України, інших суб'єктів, діяльність яких відповідає інтересам забезпечення національної безпеки і обороноздатності держави (МВС, СБУ та ін.), юридичне забезпечення прискорення впровадження на національному рівні стандартів функціонування Збройних Сил НАТО, поглиблення інтеграції України до ЄС з метою вступу до родини європейських держав в найближчій історичній перспективі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

монографія:

Мельник С. М. Адміністративно-правове регулювання організації й функціонування суб'єктів військового управління в системі забезпечення національної безпеки й обороноздатності України: монографія. Харків: Юрайт, 2019. 344 с.

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Мельник С. М. Деякі аспекти удосконалення адміністративно-правового статусу суб'єктів військового управління у сфері вищої військової освіти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 2 (14). С. 49–52.

2. Мельник С. М. Основні підходи до розуміння категорії «військове управління» у межах сучасної правової доктрини. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2018. Вип. 26. С. 64–67.

3. Мельник С. М. Військове управління як вид соціального управління: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, Т. 2. С. 62–67.

4. Мельник С. М. Військове управління в системі забезпечення національної безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. Вип. 38. С. 38–40.

5. Мельник С. М. Ознаки військового управління: адміністративно-правовий аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 65. С. 41–47.

6. Мельник С. М. Поняття та класифікація видів військового управління. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 134–136. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2019/38.pdf.

7. Мельник С. М. Принципи військового управління: адміністративно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 104–107.

8. Мельник С. М. Адміністративно-правове регулювання повноважень Верховної Ради України у сфері військового управління. *Приватне та публічне право*. 2019. № 3. С. 97–100.

9. Мельник С. М. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері військового управління: сучасний стан та шляхи удосконалення. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 211–216.

10. Мельник С. М. Повноваження Президента України у сфері військового управління. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2019. Т. 30 (69), № 4. С. 141–145.

11. Мельник С. М. Суб'єкти військового управління vs органи військового управління: правовий аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 66. С. 37–42.

12. Мельник С. М. Адміністрування реформування сектору безпеки і оборони України у контексті розвитку співробітництва з НАТО. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1 (26). С. 161–165.

13. Мельник С. М. Адміністрування національної безпеки і обороноздатності у зарубіжних державах (на прикладі Франції, Німеччини, Польщі). *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Правознавство. 2019. Вип. 1 (34), Т. 24. С. 158–165.

14. Мельник С. М. Зарубіжний досвід адміністрування національної безпеки і обороноздатності у зарубіжних державах (на прикладі Італії, Великобританії, Швейцарії). *Право і суспільство*. 2019. № 3, Ч. 2. С. 83–87.

15. Мельник С. М. Адміністрування національної безпеки й оборони органами військового управління у державах Азії (на прикладі Японії, Китаю, Південної Кореї). *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 2 (18). С. 55–60.

16. Мельник С. М. Основні напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування Збройних Сил України. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35), Т. 1. С. 99–104.

17. Мельник С. М. Адміністративно-правові форми взаємодії суб'єктів військового управління України і НАТО. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 6/1. С. 6–10.

18. Мельник С. М. Форми адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 106–110 (внесено до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International»).

19. Мельник С. М. Принципи адміністративної взаємодії суб'єктів військового управління України. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 3, V. 1. С. 175–180.

20. Мельник С. Н. Компетенція вищих органів державної влади України в сфері формування політики забезпечення національної безпеки і оборони. *Leges Viatae*. 2019. № 6. С. 38–44.

21. Мельник С. М. Організаційно-правові засади співробітництва суб'єктів військового управління України і Європейського Союзу. *Вісник Маріупольського*

державного університету. Серія: Право. 2019. Вип. 17. С. 15–21 (внесено до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International»).

22. Мельник С. М. Стан законодавчого забезпечення функціонування суб'єктів військового управління. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2019. Вип. 57, Т. 2. С. 39–41.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

23. Мельник С. М. Забезпечення інформаційної безпеки Генеральним штабом Збройних сил України. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 жовтн. 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 132–133.

24. Мельник С. М. Реформування органів військового управління, юрисдикція яких поширюється на всю територію України (на прикладі Генерального штабу Збройних Сил України): перспективи розвитку. Захист прав людини: національний та міжнародно-правовий виміри: XIV Міжнар. наук.-практич. конф. «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 20 квіт. 2018 р.). Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 405–407.

25. Мельник С. М. Нормативно-правові засади удосконалення військового управління у контексті забезпечення воєнної безпеки України. Сучасна міжнародна безпека: виклики глобалізації: Наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 берез. 2018 р.). Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 62–66.

26. Мельник С. М. Соціальна сутність органів військового управління в умовах становлення сектору безпеки та оборони. Сучасний рух науки: IV наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6–7 груд. 2018 р.). Дніпро: Видавництво редакції Міжнародного електронного науково-практичного журналу «WayScience», 2018. С. 851–855. URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2018/12/Zbirnik-tez-dopovidey-IV-mizhnarodnoyi-naukovo-praktichnoyi-internet-konferentsiyi.pdf>

27. Мельник С. М. Основні принципи управлінської взаємодії суб'єктів забезпечення національної безпеки і обороноздатності України. Сучасна юридична наука: проблеми доктринальної комунікації: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 квіт. 2019 р.). Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 213–217.

28. Мельник С. М. Реформування системи військового управління України в контексті активізації відносин України та Європейського Союзу. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травн. 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 137–138.

29. Мельник С. М. Форми адміністративного співробітництва суб'єктів військового управління України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 лип. 2019 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 50–55.

30. Мельник С. М. Пріоритети оптимізації адміністративно-правового забезпечення Збройних Сил України. Актуальні питання правової теорії та

юридичної практики: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9–10 серп. 2019 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 62–64.

31. Мельник С. М. **Форми адміністрування суб'єктів військового управління України. Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20–21 верес. 2019 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 43–45.**

32. Мельник С. М. **Основні принципи адміністративної взаємодії суб'єктів військового управління у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України. Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20–21 верес. 2019 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 67–71.**

АНОТАЦІЯ

Мельник С. М. Адміністративно-правові засади організації і функціонування суб'єктів військового управління у системі забезпечення національної безпеки та оборони України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2020.

Дисертація є однією з перших у вітчизняній юридичній доктрині комплексних наукових праць, у якій викладено результати дослідження проблематики реалізації існуючих адміністративно-правових засад організації функціонування суб'єктів військового управління у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України.

У роботі наведено результати доктринального аналізу здійснення компетенції суб'єктами військового управління як інституціями забезпечення національної безпеки і оборони держави. Обґрунтовано авторські пропозиції щодо удосконалення актів національного законодавства, які регулюють означену сферу відносин і, зокрема, Закон України «Про Збройні Сили України».

Ключові слова: адміністративно-правові засади, військове управління, суб'єкти військового управління, оборона України, національна безпека України, Збройні Сили України, компетенція суб'єктів військового управління, акти суб'єктів військового управління, адміністративна взаємодія суб'єктів військового управління, Організація Північноатлантичного договору, Європейський Союз.

АННОТАЦИЯ

Мельник С. Н. Административно-правовые основы организации и функционирования субъектов военного управления в системе обеспечения национальной безопасности и обороны Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2020.

Диссертация является одной из первых в отечественной юридической доктрине комплексных научных работ, в которой на монографическом уровне изложены результаты исследования проблематики реализации существующих административно-правовых основ организации функционирования субъектов военного управления в направлении обеспечения национальной безопасности и обороны Украины.

В работе изложены исторические аспекты формирования системы субъектов военного управления на территории Украины. Предложена периодизация этапов формирования системы субъектов военного управления на территории нашего государства, охарактеризовано военное управление как разновидность государственного, подчеркнута важность социального значения военного управления для жизнедеятельности общества и государства, изложена система принципов военного управления, определена их правовая природа, выделены особенности и регуляторный потенциал. Приведен развернутый доктринальный анализ административных полномочий высших субъектов государственной власти Украины в сфере военного управления и обеспечения национальной безопасности.

В диссертации системно изложены результаты анализа законодательного обеспечения функционирования системы органов военного управления в Украине. Предложено выделять несколько уровней законодательного регулирования: наивысший (конституционный), высший (в пределах которого регулирование осуществляется на уровне законов Украины как актов, имеющих высшую юридическую силу после Основного Закона), подзаконный (регламентация организации и функционирования субъектов военного управления на уровне подзаконных нормативно-правовых актов). Доказано, что положения большинства нормативных актов направлены на унормирование административно-правового статуса субъектов военного управления, а также урегулирование вопросов реализации такого статуса при ординарных условиях и в условиях особых правовых режимов, функционирования, комплектования Вооруженных Сил Украины и других военных формирований, обеспечение социально-правовых гарантий военнослужащих, работников других военных формирований и членов их семей, обеспечение законности, правопорядка и дисциплины в системе военного управления, мобилизационную подготовку и др.

Изложена характеристика состояния сотрудничества субъектов военного управления Украины с Североатлантическим альянсом и Европейским Союзом. На основе анализа содержания и практики реализации двусторонних договорных обязательств между Украиной и НАТО приведены основные административные формы взаимодействия субъектов военного управления Украины и НАТО, раскрыто влияние на функционирование Вооруженных Сил Украины и других элементов сектора безопасности и обороны государства состояние двустороннего сотрудничества Украины с Европейским Союзом. В контексте реализации положений Соглашения об ассоциации Украины и Европейского Союза раскрыты перспективы сотрудничества силовых структур Украины с институтами Европейского Союза в направлении обеспечения национальной безопасности и обороны государства.

С учетом результатов комплексного анализа административно-правовых основ организации и функционирования субъектов военного управления как институтов

обеспечения национальной безопасности и обороны Украины в диссертации изложены авторские предложения по совершенствованию актов национального законодательства, регулирующих указанную сферу отношений. В частности предложены изменения в закон Украины «О Вооруженных Силах Украины». Так, предложено на законодательном уровне расширить перечень базовых основ деятельности Вооруженных Сил Украины в части налаживания административного сотрудничества с НАТО и Европейским Союзом, увеличить степень субординационной самостоятельности органов военного управления в части обеспечения развития интегративных связей Вооруженных Сил Украины и институтов Европейского Союза, закрепить на законодательном уровне особые требования к содержанию актов военного управления Министерства обороны Украины и Генерального штаба Вооруженных Сил Украины. Обоснована целесообразность разработки и утверждения на уровне решения Совета национальной безопасности и обороны Украины специального документа, который бы определял модель административного сотрудничества субъектов военного управления государства.

Ключевые слова: административно-правовые основы, военное управление, субъекты военного управления, оборона Украины, национальная безопасность Украины, Вооруженные Силы Украины, компетенция субъектов военного управления, акты субъектов военного управления, административное взаимодействие субъектов военного управления, организация Североатлантического договора, Европейский Союз.

ABSTRACT

Melnyk S. M. Administrative legal principles of organization and operation of military administration subjects in maintaining national safety and defense of Ukraine. – The manuscript.

A thesis for a Doctor's of Law decree by specialty 12.00.07 – Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2020.

The dissertation is one of the first in the national legal science of complex scientific papers, which describes the results of the research of the block of issues that reveal the state of theoretical development and the peculiarities of the practice of administrative-legal regulation of the provision of child rights in Ukraine at the present stage.

The paper presents the results of a doctrinal analysis of the exercise of competence by military entities as institutions of national security and defense of the state. The author's proposals for improvement of acts of national legislation governing the specified sphere of relations and, in particular, the Law of Ukraine «On the Armed Forces of Ukraine» are substantiated.

Key words: administrative and legal principles, military administration, military administration subjects, defense of Ukraine, national safety of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine, military administration subjects' competences, military administration legislative acts, military administration subjects' cooperation, North Atlantic Treaty Organization, European Union.

